

UDK 940.53 (497.13)
Pregledni članak

KOTARSKI KOMITET KPH SENJ OD FORMIRANJA DO KAPITULACIJE ITALIJE

FELIKS GORSKI

Kotarski komitet KPH za kotar Senj osnovan je, po mojoj računici, krajem listopada ili početkom studenog godine 1942. u Krmpotama u zaseoku Zabukovac. Kakvo je to vrijeme bilo sa stajališta razvoja NOB u Hrvatskom primorju? Mislim da možemo slobodno kazati da je to bilo vrijeme kada se NOP u najvećem dijelu Hrvatskog primorja široko razmahao, postao masovan narodni pokret, pa je kao takav s pravom ocijenjen kao općenarodni ustanak naroda ovog kraja. To je bilo veoma značajno i zbog geopolitičkog položaja Hrvatskog primorja i, možda osobito, zbog toga jer je Hrvatsko primorje hrvatski kraj, nacionalno kompaktan, a njegovo masovno opredjeljenje za NOB imalo je izvanredan politički značaj i u zemlji i izvan nje. U zemlji je ustanak u Hrvatskom primorju značajno utjecao na hrvatske mase u drugim dijelovima Hrvatske i izvan nje, a njegov je međunarodni utjecaj u tome što se u svijetu NOP i NOB nastojala prikazati kao pokret i borba onih naroda Jugoslavije koji su bili najneposrednije izloženi okupatorskom i ustaškom teroru i uništavanju. Poznato je, naime, da je okupator pokušavao pridobiti hrvatske mase stvaranjem tzv. NDH i u tom je smislu pokušavao prikazati stanje u Hrvatskoj i u svijetu.

Najbolji dokaz za takav razmah NOB u Primorju predstavlja formiranje (u jesen 1942) 6. i 4. NO brigade od odreda i drugih jedinica koje su već ranije postojale i djelovale na području Primorja i Gorskog kotara i koje su u golemoj većini bile sastavljene od Primoraca i Gorana. Dalje o zamahu pokreta govori stanje partijskih i drugih organizacija NOP u Hrvatskom primorju kao i partijsko savjetovanje za Hrvatsko primorje koje je održano u kolovozu 1942. O tome svjedoče i sve brojnije akcije izvedene na području Hrvatskog primorja, uključujući tu i područje Senja Krivi Put, Alan, zaseda na cesti Senj — Novi itd.

To, naravno, ne znači da se ustanak u Hrvatskom primorju razvijao ravnomjerno u svim područjima i da je i u drugoj polovici 1942. u istoj mjeri bio zahvatio sve kotare. Do zaostajanja u razvoju ustanka u tom razdoblju došlo je i na područje kotara Senj, i to u pojedinim općinama iz različitih razloga. U samom gradu Senju, gdje je okupator i ustaški režim uspio djelomično razbiti pokret, djelovala je partijska organizacija od tri člana (po mom sjećanju nju su sačinjavali profesorica M. Rivoški, poštanski činovnik Adam, čijeg se prezimena ne sjećam, i još jedan član čije sam ime također zaboravio) ali je njeno djelovanje bilo suženo i ona nije imala šireg utjecaja u narodu, dok druge organizacije NOP u gradu nisu posto-

jale. U tom razdoblju u gradu je bio i dosta jak idejni i politički utjecaj neprijatelja (ustaški i HSS-ovski), što je, uz začahurenost partijske organizacije, otežavalo razvoj NOP i mobilizaciju za NOV (u partizanima u Krmpotama se nalazila jedino obitelj Knifić). Utjecaj NOP u Krivi Put veoma je sporo prodirao (to je potrajalo sve do kapitulacije Italije, a možda i duže), što je dobrim dijelom rezultat grešaka koje su činili lokalni aktivisti NOP-a na tom području (radi se u prvom redu o neslavnim konfiskacijama iz onih kuća čiji su pojedini pripadnici boravili u Senju ili drugdje izvan rodnog područja, što se veoma negativno odrazilo na stanje u Krivom Putu pa i šire, u prvom redu u samom Senju). Velebitsko područje senjskog kotara (Sv. Juraj, Klada, Jablanac pa i Krasno) ostalo je uglavnom izvan kontinuiranog djelovanja organizacija NOP i nije bilo njime obuhvaćeno.

U takvoj situaciji (već su postojali komiteti u svim drugim kotarima Primorja) potpuno je razumljiva i opravdana odluka OK KPH za Hrvatsko primorje da se formira KK KPH za kotar Senj, u koji je uključeno i poluoslobođeno područje Krmpota (koje je inače pripadalo kotaru Novi) a na kome je NOB već bila uzela širokog maha i koje je od strane NOP bilo organizacijski obuhvaćeno tako da je moglo novoformiranom komitetu poslužiti kao baza za dalje djelovanje.

Kotarski komitet KPH Senj formirao je sekretar OK KPH za Hrvatsko primorje Mate Kršulj, a na sastanku su sudjelovali budući članovi Kotarskog komiteta: Toma Strižić, Ivo Jeličić i Feliks Gorski. Po mom sjećanju za političkog sekretara određen je Toma Strižić, za organizacijskog sekretara Feliks Gorski, a za agitprop Ivo Jeličić. Osnovni zadatak, koji je postavljen pred novoformirani Komitet, bio je politički rad i dalje organiziranje područja Krmpota, zatim stvaranje organizacija i jačanje političkog utjecaja NOP na Krivom Putu, uspostavljanje čvrste i redovite veze s partijskom organizacijom u Senju, dalji razvoj političkog i organizacijskog rada u gradu i politički rad i organizacijsko obuhvaćanje područja kotara Senj gdje još nije organiziranog i kontinuiranog djelovanja Partije i NOP.

Pored članova Kotarskog komiteta na ovim poslovima su radili i politički radnici, članovi (bili su organizirani u partijsku jedinicu pri Komitetu) kao i nečlanovi Partije. Do mog odlaska s područja kotara Senj u tom su svojstvu cijelo vrijeme ili kraći period radili Vlado Knifić, Dušan Diminić, Nada Brnčić, Maja Šegota, Pave Butorac, a možda i drugi.

Posebno značajan zadatak bio je rad među omladinom. Radi organiziranja toga posla, upućen je na rad u kotar Senj Jovo Plečaš, član OK SKOJ-a za Hrvatsko primorje. Taj je posao rezultirao formiranjem Kotarskog komiteta SKOJ-a za kotar Senj sa sekretarom Pavom Butorcem (ja se ne sjećam da sam ikada bio sekretar KK SKOJ-a Senj).

Prva dva do tri mjeseca rada Komiteta protekla su u političkom radu na području Krmpota i unapređivanju organizacija NOP na tom području, posebno u donjim selima, što nije bilo osobito teško jer je narod bio listom za NOB. Na Krivi Put teško se i sporo prodiralo iz već spomenutih razloga, a napori da se u tome uspije dali su i žrtve. Tako su prilikom jednog obilaska sela Krivog Puta u svrhu političkog djelovanja u siječnju 1943. pogi-

nuli član Komiteta Ivo Jeličić i drugarica Danica Mihaljević. Za člana Komiteta, na mjesto poginulog Jeličića, ubrzo je određen drug Josip Kalafatić — Malicija. Veza sa Senjom uspostavljena je i održavana dosta redovito, ali sâm rad na omasovljavanju partijske organizacije i stvaranju organizacija NOP u gradu nije dao vidljivih rezultata.

Početakom 1943. sekretar Komiteta Toma Strižić otišao je s te dužnosti, a za sekretara je postavljen Toma Mavrić.

U siječnju 1943. donesena je odluka (vjerojatno ili na inicijativu ili uz odobrenje OK KPH za Hrvatsko primorje) da se jedan član Komiteta uputi na velebitsko područje kotara Senj radi ispitivanja mogućnosti rada u tom dijelu kotara i eventualnog prelaska Komiteta na Velebit, tj. južno od Senjske Drage. Na taj zadatak određen sam ja, a sa mnom je pošao i zamjenik komandira straže Kotarskog komiteta drug Pave (prezimana mu se ne sjećam). Preko partijske organizacije u Senju dobili smo ime Ive Vukušića, postolara u Živim Bunarima, kao i ime jednog trgovca ili trgovačkog pomoćnika u Jablancu na koje smo se mogli obratiti budući da su bili simpatizeri pokreta. Na područje Velebita pošli smo preko Otočca, koji je tada bio oslobođen, i tamo smo se javili u Centralni komitet KPH. Tamo je podržana odluka da se otpočne sa sistematskim političkim i organizacijskim radom na području senjskog dijela Velebita i mobilizacijom boraca za NOV. Drug Pavle Gregorić nas je uputio tom prilikom na Marka Devčića u Krasnom, koga je poznao iz Rusije iz vremena Oktobarske revolucije. Mi smo tada otišli u Krasno, povezali se s Markom Devčićem i preko njega (čini mi se) s Matom Devčićem i još nekim ljudima čijih se imena ne sjećam, te smo otišli u Brisnice i Žive Bunare. Koliko se sjećam, Ivu Vukušića u Živim Bunarima nismo našli, ali smo saznali da je iznad sela Đundovića Podi u Velebitu formiran partizanski odred »Alan«, tako da smo se s njime povezali.

Odred »Alan« tada se sastojao od (koliko se sjećam) 10—15 boraca. Najistaknutija ličnost bio je Dane Vukušić (koji je bio izabran za političkog komesara). Dane Vukušić bio je predratni HSS-ovac, bio je organizator odreda i glavna ličnost u njemu. Mi smo tada (i kasnije kada je KK prešao na područje Velebita) aktivnost Dane Vukušića ocjenjivali negativno zbog njegove svojeglavosti, nepodvrgavanja stavovima partijske organizacije i nastojanja da sačuva autonoman karakter odreda i svoj osobni utjecaj i položaj u njemu. Iz današnje perspektive izgleda da se radilo o pokušaju HSS-ovskih politikanata da sve masovnije raspoloženje naroda za NOB kanaliziraju u prilog HSS i za očuvanje njezina utjecaja.

Na povratku smo u Krasnom ispitali mogućnost smještaja KK u tom mjestu.

Nakon povratka u Krmpote i podnošenje izvještaja, vjerojatno u ožujku ili početkom travnja 1943. donesena je odluka o prelasku Kotarskog komiteta na područje Velebita. Komitet se smjestio u Krasno. Tu je izvršena podjela zadataka po kojoj je sekretar Toma Mavrić određen za vezu sa Senjom i rad u Krasnom, Malicija za Sv. Juraj, a Feliks Gorski za Jablanac, uključujući Kladu i Starigrad. Sastanci Komiteta održavani su jedanput mjesečno.

Tako je počelo naše političko i organizacijsko djelovanje na senjskom području Velebita. U općini Jablanac ubrzo su stvorena uporišta NOP u Kladi, Velikim i Malim Brisnicama, Živim Bunarima, Dundovića Podima i Prizni. Organizacijskih oblika točno se ne sjećam, počeli smo s kandidatskim grupama i NOO, zatim omladinskim organizacijama i organizacijom žena. Od imena drugova koji su se među prvima aktivizirali sjećam se Nikole Starčevića iz Prizne, zatim Jure Matijevića, Boje Vukušića iz Živih Bunara, (mislim Jure) Balena iz Balenske Drage, no sigurno je bilo mnogih kojih se danas ne mogu sjetiti. Posebno bih želio istaknuti stvaranje kandidatske grupe u Cesarici prema kojoj smo djelovali s područja Prizne. Grupa je brojala 3 člana, koji su počeli djelovati pod vrlo teškim uvjetima ustaškog terora i pokazali pri tome veliku hrabrost i požrtvovanje. Na žalost im se imena ne sjećam. Na taj se način NOP na velebitskom području senjskog kotara omasovljavao i postupno obuhvatio sva sela i zaseoke.

Takav se rad razvijao dosta uspješno do ukratko pred kapitulaciju Italije, kada su nekoliko dana prije sastanka Kotarskog komiteta u Krasnom poginuli članovi Komiteta, njegov sekretar Toma Mavrić i član Josip Kalafatić-Malicija i niz drugih drugova, dok su neki zarobljeni.

Poslije kapitulacije Italije ostao sam sam u Kotarskom komitetu Senj još oko mjesec i pol dana radeći nešto u Senju, ali uglavnom i dalje na području Jablanca, tada već u uvjetima slobode i otvorenog djelovanja, što je dovelo do daljeg omasovljenja NOP i široke mobilizacije masa. Krajem listopada odredio me Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje na rad u Istri tako da sam napustio područje Senja.

Feliks Gorski, Sarajevo, M. Bušatlije 11

Napomena:

Pišući ovo poslije 40 godina (u kojem razdoblju sa Senjom i tamošnjim drugovima praktično nisam imao nikakve veze) sigurno je da sam mnoge događaje i ljude zaboravio, da su izbljedjela i sjećanja na one o kojima sam u mogućnosti nešto reći tako da u njima može biti i netočnosti koje mogu ispraviti dokumenti ili drugi drugovi koji se zbivanja iz tog razdoblja bolje sjećaju.

Zusammenfassung

SENJER BEZIRKSKOMITEE DER KROATISCHEN K. P. VON SEINER BILDUNG BIS ZUR ITALIENISCHEN KAPITULATION

Auf Grund der Erinnerungen und des schon veröffentlichten Materials bespricht der Autor die militärischen und politischen Verhältnisse auf dem Gebiet der Bezirke Novi und Senj, die Bedingungen und die Ausbreitungsart des Befreiungskrieges auf diesem Gebiet, wieauch die Tätigkeit der politischen Organisationen und der Volksbehörden, besonders von Anfang 1942 an. Der Autor zeichnet Erfolge und Schwierigkeiten dieser Arbeit, die Begründung des Senjer Bezirkskomitees der kroatischen K. P. und der jugoslawischen kommunistischen Jugend (SKOJ) in Senj Ende 1942. In dieser Arbeit ist auch die Tätigkeit des Komitees bei Lösung zahlreicher politischer und militärischer Aufgaben auf dem Gebiet Zabukovac, Alan, Krivi Put und Krasno (von Anfang 1943 an) besprochen.